

СТАНОВИЩЕ

От доц. Хариета Емануилова Манолова, д.м., Медицински университет - София, Медицински факултет, Катедра по психиатрия.

За дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ направление „психология“ научна специалност „Медицинска/клинична психология“ с автор Петър Василев Вълков и тема: „Личностни детерминанти и роля на семейната среда за формиране на зависимост към психоактивни вещества“.

Проблемът за зависимостта от психоактивни вещества изисква холистичен подход при неговото разглеждане, тъй като е свързан не само с медицината, но засяга цялостно функционирането на личността и нейното взаимодействие със социалната среда. Включва етични и духовни аспекти, биологична предиспозиция, семейна структура и динамика, психотравмени преживявания и устойчивост на стрес. Проучването на факторите, които влияят за създаването на зависимости има важно място от гледна точка на превенцията и терапията на зависимите от психоактивни вещества, което както става ясно от статистиката, е сериозен проблем на съвременната цивилизация. Именно в тази посока е насочено и изследването на Петър Вълков, който ни въвежда в темата чрез основните дефиниции, свързани с използваната у нас МКБ-10 и кореспондиращата ѝ класификация на Американската психиатрична асоциация DSM-IV като допълва прегледа с промените, свързани с диагностичните указания в излязлата през май 2013г. пета ревизия на DSM. Разглежда видовете психоактивни вещества от гледна точка на МКБ-10 и DSM-IV, действащото законодателство и ефекта върху ЦНС. Спира се на физиологичните и генетичните фактори и представя критичен анализ на болестната концепция за зависимостта. Интерес представлява глава IV, където се разглеждат някои психологични фактори като акцентът е върху афективната сфера, свързана с основната изследвана психопатология (депресивност и тревожност), както и социални фактори, включително родителски стратегии на поведение и връзката им с формирането на зависимост към ПАВ. Разглеждат се значението на такива важни фактори като култура, материално положение, пол, поредността на децата в семейството и значението на духовните фактори, които са обект на емпиричното изследване, описано в глава V.

Дисертацията представлява теоретико-емпирично изследване и се състои от пет глави с добавени към тях увод, заключение, библиография и три приложения. Резултатите и анализът са илюстрирани с 26 фигури, 5 таблици и 2 схеми. Използваната литература обхваща 241 заглавия, от които 32 на български, 8 на руски, 3 на немски и 191 на английски език с включени 7 електронни публикации. В приложение е даден използваният инструментариум, който освен Въпросникът на Spielberger за тревожност и Въпросникът на Beck за депресия, включва Анкетна карта, конструирана от автора за целите на изследването, която обхваща такива аспекти като информираност за ПАВ, личен опит и продължителност на приема и ремисията, религиозност, поредност като дете в семейството, материално положение, пол, възраст, образование и настояща заетост. Интерес представлява въвеждането на въпроси, свързани с отношението на двамата родители, а именно с нивото на контрол, подкрепа и приемане, както и търсенето на връзка между родителския стил на поведение и употребата на ПАВ. Работата щеше да спечели ако в анкетата бяха включени и въпроси за преживяно насилие в детството, което наред с родителския стил и някои личностови особености, можеше да покаже определено съчетание на рискови фактори или „рисков профил“, който изисква терапевтична намеса, за да се превенира бъдеща употреба на ПАВ при разкриване на насилие над дете. Инструментите на Beck и Spielberger имат 4-степенни скали за отговори, което улеснява сравняването на получените резултати, докато в Анкетата липсва континуитет, тъй като е свързана механично с конкретните дименсии, които авторът иска да изследва, а възможностите за отговор значително варират. Петър Вълков уточнява, че Анкетната карта е конструирана само за целите на изследването, но при по-внимателно изработване, би могло да се получи бърз скринингов въпросник за рискови фактори за употреба на ПАВ, което може да бъде предмет на бъдещи разработки.

Авторът допуска 9 хипотези като проведеното изследване потвърждава 5 от тях и една частично, свързана с изследването на БИЗ, където липсата на данни за връзка между депресия и употреба на ПАВ може да се дължи на разликата в броя изследвани лица, но и на вида вещества, които изследваните лица са приемали. Установената от автора взаимовръзка между употребата на ПАВ и наличие на определена психопатология, която определя типа личност и влияе на начините на нейното функциониране, е аргумент за дългосрочен терапевтичен контакт с тревожните личности, за да се превенира рецидив и евентуален депресивен епизод. Липсата на

връзка с пола и материалното положение са доказани от редица други изследвания, докато по-голямата честота на употреба на ПАВ при най-малките деца е резултат, който не би трябвало да се експлоатира без допълнителни данни за семейната среда и индивидуалните особености. Констатираната връзка между по-ниското образование и употреба на ПАВ в миналото е по-скоро следствие, отколкото причина, но в този случай по-голяма тежест би имало изследването на нивото на образование на родителите на изследваните лица. Липсата на корелация между родителският стил и употребата на ПАВ от една страна се дължи на недостатъчно изчерпателните рубрики в Анкетата, а от друга на липсата на допълнителни данни с отношение към поведенческите проблеми в детството като липса на родител (обикновено баща) или развод, алкохолна или друга зависимост на родител/и, хронична психична болест и др. Вероятно изследването би било по-информативно ако беше използван като допълнителна методика Въпросник за родителски стратегии на поведение.

В **заключение** искам да обобщя, че представения труд засяга актуална проблематика, която сама по себе си е сложна, изисква съвместна работа на различни специалисти и подкрепа във всички области на живота на засегнатите лица. Качество на изследването е неговата простота, яснота и липса на претенция, като авторът се е съсредоточил на определени фактори, които изследва и които безспорно имат значение за работата по превенция на злоупотребата с ПАВ. Доказва се нуждата от продължителна терапевтична подкрепа, въпреки ремисията на тревожно-депресивните личности. Засяга се за първи път в българско изследване значението на религиозността и поредността на дете в семейството, както и важността от присъствието и авторитета на бащата, което отваря нови възможности за бъдещи проучвания на значението на семейната среда.

Предвид научните достойнства на представения труд, демонстрираната компетентност и практическа приложимост на получените резултати, давам положителна оценка на дисертационния труд и предлагам на уважаемото Научно жури да присъди на Петър Василев Вълков образователната и научна степен „ДОКТОР“.

София

Член на Научното жури:

3.01.2015г.

Доц. Хариета Манолова, д.м.